

Проф. Любомир Огнянов-Ризор
(1910–1987)

ХОРИЗОНТИ НА ФИЛОЛОГИЧЕСКОТО ЗНАНИЕ

Юбилеен сборник
по повод 100-годишнината от рождението
на проф. Любомир Огнянов-Ризор

Съставители

*Емилия Стайчева, Майя Разбойникова-Фратева,
Ренета Килева-Стаменова*

София • 2013

Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

СЪДЪРЖАНИЕ

<i>Емилия Стайчева. IN MEMORIAM.</i> Любомир Огнянов-Ризор – живот и творчество	7
<i>Анна Лилова. Спомен за проф. Любомир Огнянов-Ризор .....</i>	16
<i>Илиана Владова. Приносът на проф. Любомир Огнянов-Ризор за развитието на българската теория на превода .....</i>	19
<i>Николина Бурнева. Любомир Огнянов-Ризор и „РЛФ“ .....</i>	25
<i>Александър Шурбанов. От стихотворна към сценична реч: Шекспир и българският му превод .....</i>	37
<i>Сабина Павлова. Преводът, българският език и лексикографията .....</i>	51
<i>Maria Grozeva. Was vergessen wir im Dolmetscher-/ Übersetzerunterricht? .....</i>	58
<i>Борис Наймушин. Устен превод на чужд език: проблеми и предизвикателства .....</i>	64
<i>Marijka Dimitrova. Zum Stellenwert der Textlinguistik im Germanistikstudium .....</i>	74
<i>Светлана Арнаудова. Текстът като модел: фактологическите „грешки“ и премълчавания в новелата на Хайнрих фон Клайст „Земетресението в Чили“ .....</i>	85
<i>Maja Razbojnikova-Frateva. Weibliche Generationszugehörigkeit. Betrachtungen anhand der Frauenfiguren von Theodor Fontane .....</i>	96
<i>Ани Леви. Испаноезичната книга в България (Кратък исторически преглед) .....</i>	108

УСТЕН ПРЕВОД НА ЧУЖД ЕЗИК: ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Борис Наймушин
(Нов български университет)

На 1 октомври 2008 г. в Санкт Петербург се провежда пресконференция на президента на Русия Дмитрий Медведев и министър-председателя на Испания Хосе Луис Родригес Сапатеро. В края на пресконференцията Сапатеро и Медведев взаимно си обещаваха да научат съответно руски и испански език, за да могат по време на следващите си срещи да избегнат проблемите с превода.

В репортаж от мястото на събитието Соня Санчес, журналистка на испанската интернет телевизия „Telecinco“, описва пресконференцията като пример за многобройните проблеми, които предизвиква преводът (Sánchez 2008):

Имаше двама преводачи, единият превеждаше от руски на испански думите на Медведев, докато другият предаваше на руски изказванията на Сапатеро. Този, който превеждаше на нашия премиер, стана известен. Непрекъснато го прекъсваха, няколко пъти му направиха забележки и очевидно имаше много какво да се желае от неговия превод, защото руските журналисти не спряха да се смеят... Започнах да се притеснявам, че ще го изпратят на заточение в Сибир. След това се успокоих, че дипломатическият му имунитет ще го спаси, защото за капак на всичко... той се оказа служител на испанското посолство! Горкичкият, коментирахме помежду си, той е много добро момче. (Преводът е мой, Б. Н.)

Коментарите в руската преса са в същия дух (Галимова 2008):

Преводачът говореше така, сякаш в устата му имаше паница с гореща каша. До слушателите достигаха само неразбираеми звуци. Дори възникнаха подозрения, че дра-

гоманът е зле с руския език: той съумяваше да побере дългите емоционални отговори на Сапатеро в 2–3 изречения. (Преводът е мой, Б. Н.)

Както виждаме, проблемът се дължи на очевидната неспособност на испанския преводач да предаде изказванията на своя премиер на ясен и разбираем руски, т.е. на чужд за него език. Онова, което той все пак успява да преведе, е практически неразбираемо заради силния му испански акцент на руски. След неколкочакратни безуспешни призови към преводача да говори по-ясно руският държавен глава в отчаяние се накланя напред към Сапатеро и обръща към него едното си ухо с надеждата да разбере поне нещо от думите на преводача. Според коментара на един руски журналист „в този момент президентът можеше само да съжалява, че ушите на хората са значително по-малки от тези на слоновете“ (Кузьмин 2008). Учудващо е, че въпреки тази езикова бариера двустранните преговори все пак са се провели. Разбира се, с голяма доза вероятност може да се предположи, че въпросният служител на испанското посолство в Москва не е професионален преводач, но в крайна сметка се оценява резултатът, а не желанието и положените усилия, особено на такова високо ниво.

Въпросът за приемливостта и качеството на професионалния устен превод на чужд език от няколко десетилетия се намира в центъра на доста оживена полемика. Изразяваните по този въпрос мнения оказват непосредствено влияние върху методиката на преподаване на устен превод, тъй като съдържанието на всяка една учебна програма се определя от целите на обучението. Ясно е, че когато преводът на чужд език не е сред основните цели на обучението, в учебната програма едва ли ще се отделя сериозно внимание на съответните упражнения. Само допреди 15–20 години мненията относно превода на чужд език бяха доста ясно поляризирани. Привържениците на „западната“ школа, развивайки принципите на теорията на смисъла, изтъкваха предимствата на превода на роден език, докато адептите на „източната“ школа подчертаваха, че при устен превод акцентът пада върху разбирането на изходното съобщение, което се осигурява именно при превод от роден език на чужд.

Известно противоречие е заложено още в самата дефиниция за нероден език, възприета както от Международната асоциация на конферентните преводачи (АПС), така и от институциите и органите на ЕС¹. От една страна, се изтъква, че езикът „В“ (Language B) е активен нероден език на преводача, който той владее до съвършенство и на който може да превежда както от родния си език „А“ (Language A), така и от един или няколко пасивни езика (Language C). От друга страна, и Международната асоциация, и институциите на ЕС само допреди няколко години твърдо подкрепяха тезата, че професионалният симултанен превод, поне що се отнася до традиционните езици (английски, френски, немски и др.), трябва да се осъществява единствено на родния език на преводача с цел осигуряване на високото ниво на превода. По този начин активният език на преводача се лишава от основната си характеристика, различаваща го от пасивния, и на практика той става пасивен. В меморандум *MEMO/09/510* на Генерална дирекция „Устни преводи“ на Европейската комисия от 20 ноември 2009 г. се посочва, че качеството на превода на симултанния преводач трябва да се оценява най-вече според качеството на неговия изказ на родния му език, а не толкова въз основа на нивото на владеене на чужд език². Едно от следствията на тази дългогодишна политика е и фактът, че много европейски конферентни преводачи имат по два, три и повече пасивни езика, като понякога дори не заявяват наличието на активен език.

Въпреки това промените в обществото се отразяват и върху изискванията към работата на преводача. В последните години все повече известни теоретици и практики на писмения и устния превод, възпитани в духа на „западната“ школа, настояват за необходимостта от преразглеждане на традиционните „западни“ възгледи по отношение на превода на чужд език (вж. напр. Godijns & Hinderdael 2005). Така например през 2002 г. бе отбелязано, че поради недостиг на преводачи, активно или пасивно владеещи

¹ АПС's Conference Interpretation Glossary. URL: <http://www.aic.net/glossary/default.cfm?ID=49&letter=B>. (последна проверка: 02.07.2011).

² MEMO/09/510. Brussels, 20 November, 2009. URL: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/09/510&type=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>. (последна проверка: 02.07.2011).

езиците на новите страни членки на Европейския съюз, институциите на ЕС ще бъдат принудени да изискват от преводачите от тези държави да превеждат на чужди езици (EMCI 2002, 1). На сайта на Европейския парламент се посочва:

Като общо правило конферентните преводачи превеждат от поне три езика на родния си език. За някои езици устните преводачи работят също така от родния си език към друг (B-активен превод)³.

Тази позиция намира подкрепа и в резултатите на едно проучване на очакванията на ползватели на симултанния превод в институциите на ЕС, което не установява еднозначна взаимосвързка между посоката на превода и удовлетвореността на клиента (Donnovan 2002, 5). Нито един от участниците в допитването не е изтъкнал като възможен повод за недоволство от превода акцента на преводача (регионален или чужд), посоката на превода или някои евентуални граматични грешки (пак там, 6).

От друга страна, самите европейски преводачи, възпитани в духа на „западната“ школа, заявяват, че предпочитат да превеждат на своя роден език, защото така се чувствали по-сигурни, по-отпуснати и се изморявали по-малко. Една от причините очевидно се състои в това, че те наистина не са били обучавани да превеждат на чужд език, защото такъв е подходът практически във всички големи европейски преводачески школи. В резултат на това европейският преводач възприема превода на чужд език в известен смисъл като табу и дори може да има определена психологическа бариера в това отношение. Така дори преводачи с дългогодишен опит, но само в превода на родния си език, заявяват, че преводът на чужд език предполага сериозно обучение и че съжаляват, че не са получили такова обучение в студентските си години и не са усещали моралната подкрепа на преподавателите си в това отношение.

Подобна подкрепа и окуражаване са наистина необходими, защото в стресова ситуация проблеми създава дори и родният

³ Устният превод в Европейския парламент. URL: http://www.europarl.europa.eu/multilingualism/interpretation_bg.htm. (последна проверка: 02.07.2011).

език. През май 2011 г. в Пятигорския държавен лингвистичен университет (Русия) провеждах обучение на преводачи доброволци за предстоящите Зимни олимпийски игри в Сочи през 2014 г. При консекутивен превод на несложен текст без записки някои участници, стресирани от необичайната за тях нова ситуация, често нарушаваха граматичните норми на родния си руски език при превод от английски. Така например при превод на изречения от типа „*They're building everything everywhere: houses, roads and sport facilities*“ или „*They took us to the construction site of the Ice Arena*“ вместо стандартния превод с неопределенолични изречения („*строят всё и везде*“ и „*нас отвезли*“) курсистите масово превеждаха дословно с определенолични конструкции („*они строят всё и везде*“ и „*они отвезли нас*“).

От друга страна, много опитни колеги преводачи както в България, така и в Русия, с които съм обсъждал въпроса за посоката на превода, споделят, че се чувстват по-комфортно, когато превеждат на чужд език. Разбира се, не трябва да се забравя фактът, че по редица исторически, политически и чисто икономически причини преводът на чужд език винаги е бил и е неразделна част от стандартните изисквания към професионалния писмен и устен превод в източноевропейските страни. И все пак, размишлявайки върху този на пръв поглед парадокс, достигнах до извода, че част от обяснението може да се намери в културните разлики между Изтока и Запада.

Личният ми дългогодишен опит на професионален преводач показва, че при превод на български в България и на руски в Русия в аудиторията винаги се намират немалко „експерти“, които не владеят чужди езици и нямат преводачески опит, но все пак смятат за абсолютно наложително да обяснят на преводача как трябва да се превежда и колко некомпетентен всъщност е той. При симултанен превод на чужд език обаче същите тези „експерти“ не слушат превода и съответно нямат материал за забележки. Въпросът за забележките, които често се правят в доста директна и нетактична форма, е актуален и според мен това е една от причините, поради които ние често подсъзнателно предпочитаме да превеждаме на чужд език.

Така например преди 5–6 години с една колега имахме ангажимент за симултанен превод (английски–български) в една

българска държавна институция. В голямата заседателна зала присъстваха петима лектори от ЕС и четирима участници, като останалите участници не проявяваха особено желание да влязат в залата и се настаниха трайно в кафето. По неясни причини притеснението на сътрудничката, която отговаряше за преводачите, прерасна в открита враждебност към нас. Не минаха и десетина минути от началото на срещата, когато тя се появи в кабината и в ултимативна форма заповяда колегата да бъде сменена, защото имала акцент на български. Оставям настрана въпроса за акцента, защото става дума за колега, родена и израснала в София, с чудесен литературен български, и упрекът за акцента би било поуместно да се отправи към мен като човек, за когото българският език не е роден. Тук става дума за отношението към преводачите като цяло. Тъй като този ангажимент беше чрез преводаческа агенция, информирахме за възникналия проблем координатора и по спешност сменихме колегата с друга, доста по-неопитна, защото просто нямаше други свободни преводачи. Мисля, че всеки от нас може да даде немалко подобни примери, които според мен частично обясняват нашите предпочитания да се превежда на чужд език. Малко са неспециалистите, които се чувстват достатъчно компетентни да правят забележки на преводача за акцента, граматиката или лексиката на чужд език.

Разбира се, има и изключения. Особено интересни са онези клиенти, които практически не владеят даден чужд език и съответно много искат да чуят във вашия превод точно онази думичка, която знаят. Подобни ситуации обикновено се разиграват при консекутивен превод, когато клиентът слуша и превода на чужд език. Така веднъж превеждах на среща по европейски проект в областта на селското стопанство. Сред участниците от българска страна имаше един възрастен човек, който очевидно правеше първите си стъпки в английския език. Горд от факта, че знае на английски думичката *assist* „подпомагам“, той признаваше само нея и ме поправяше всеки път, когато си позволявах да използвам думи като *help* или *support*. Щом чуеше нещо различно от заветната си думичка, той поглеждаше с укор към мен и поправяше: „*Assist*, колега, *assist!*“ След като си взех бележка и започнах да използвам само тази „правилна“ дума, проблемът бе решен и клиентът престана да прави забележки.

В горния пример проблемът, ако това въобще може да се нарече проблем, за кратко време засегна само преводача и един от представителите на клиента, но по никакъв начин не се отрази върху хода на самата среща и практически не бе усетен от отсрещната страна. Но съм имал и доста по-изнервящи случаи, когато клиентът е убеден, че владее перфектно съответния чужд език, и когато за кратко време съм се чувствал в пълна безизходица. Преди десетина години превеждах консекутивно на едно напрегнато заседание на българо-руската междуправителствена комисия, посветено на въпроса за лицензиите за производство на руско оръжие в България. Ставаше дума за спорни въпроси и огромни суми, всяка дума, всяка запетайка бяха важни. Водещият на заседанието от българска страна започваше всяко свое изказване със строг поглед към мен и призив да превеждам на руски точно и дословно. В отговор изразявах готовността си да работя професионално, да превеждам „дословно“ именно на руски, като след това предавах на руската страна смисъла на краткия ми диалог с водещия. Първия път руснаците кимнаха с видимо задоволство, което обаче бързо се изпари. След пореден такъв „инструктаж“ водещият започна да говори и аз се приготвих да водя бележки. След първите му изречения обаче установих, че той всъщност се опитва да говори на руски с тук-там вмъкнати български думи и доста произволно избирани окончания и предлози. Може би той все пак дълбоко в душата си се е съмнявал в способността ми да превеждам „точно и дословно“ на такъв труден език, а може би е мислил, че съм таен агент на Москва, изпратен с коварната цел да навредя на българските интереси в преговорите. Независимо от подбудите му обаче резултатът беше доста инфарктен. Проблемът се задълбочаваше и от това, че залата не беше озвучена, а водещият говореше много тихо и бавно, така че дори седейки до него, аз не чувах почти нищо. След като приключи неколкominутното си изказване, останало нечуто и неразбрано както от руснаците, така и от останалите български участници, той погледна към мен и ми даде знак, че мога да превеждам. Погледнаха към мен и руснаците, очевидно също така очаквайки превод. Докато водещият говореше, аз трескаво мислех как да изляза от тази ситуация. Като цяло разбрах смисъла на изказването, но се притеснявах, че ако

направя превод на първото изказване, това може да продължи и по-нататък. Перспективата да работя по този начин два дни никак не ме вдъхновяваше и затова вътрешно за себе си бях решен да не допусна това мъчително положение да продължи. Затова погледнах към руснаците и с подobaваща сериозност им казах, че господин N. говори на руски и аз няма какво да превеждам. След това погледнах към водещия и с леко кимване му дадох знак да продължи. След третото му подобно изказване, когато вече трябваше да навлезем в същността на въпроса и да обсъждаме проектодокументите, руснаците не издържах и помолиха водещия да говори на български. Беше малко йезуитско от моя страна, но просто нямаше как аз да го моля за това. В крайна сметка нещата се оправиха и работата потръгна.

Като оставим настрана такива емоционални моменти, устният превод на чужд език наистина е голямо предизвикателство. Въпреки горепосочените констатации за това, че регионален или чужд акцент не прави особено впечатление на европейските чиновници при симултанен превод, чистото произношение на чужд език е огромно предимство при консекутивен превод, особено на високо държавно ниво. При симултанен превод преводачът е един анонимен глас в слушалките на делегатите, след определено време в слушалките се чува гласът на колежата му с друго произношение, друг акцент. В някои европейски организации (напр. в Евроконтрол) стандартно се работи с по трима души в кабина (изключение правят само скандинавските езици), така че на всеки 15 минути от всяка кабина се чува различен глас. Например днес в английската кабина има двама преводачи с британско произношение и един с американско, в италианската кабина всеки от тримата преводачи има различен регионален акцент, в немската кабина има един австриец, един швейцарец и един германец и т.н. Това положение, струва ми се, в значителна степен определя отношението или по-скоро липсата на ясно изразено отношение към акцента на преводача от страна на ползвателите на симултанния превод в институциите на ЕС. Основното, което те искат от преводача, е той точно да предава смисъла и стила на изказванията на ясен и разбираем език.

При консекутивния превод положението е доста по-различно.

Тук преводачът е вече част от екипа на своя клиент, той присъства не само като глас, но и чисто физически на масата за преговори, на официалната вечеря и т.н. Когато чуждестранният събеседник на вашия клиент седи срещу преводача, той винаги се обръща и поглежда и към преводача като към участник в разговора, понякога дори по-често, отколкото към самия клиент. Освен това в подобни ситуации често се превежда за носители на езика, които винаги високо оценяват чистото произношение на преводача, което със сигурност допринася за добрата атмосфера на срещата. Винаги се стреми да убеди студентите си в силното и практически безотказно психологическо въздействие на чистото произношение без акцент върху аудиторията като цяло и върху клиента в частност. Понякога по една или друга причина клиентът е предубеден към преводачите, често поради предишни обективни или субективни разочарования. Тази предубеденост се усеща веднага, още при първия контакт, и никакви думи или обяснения не биха могли да я опровергават. В подобни ситуации не преставам да се учудвам, без преувеличение, на магическото въздействие, което оказват още първите думи, изречени на руски или английски с безупречно произношение. Убеден съм, че този аспект на нашата професионална дейност не бива да се подценява при подготовката на млади устни преводачи.

Библиография

- Галимова, Наталья (2008): Медведева накормили испанской „кашей“. – Московский Комсомолец № 24878 от 2 октября 2008 г. URL: <http://www.mk.ru/editions/daily/article/2008/10/02/20004-medvedeva-nakormili-ispanskoj-kashey.html>. (последна проверка: 02.07.2011).
- Козьмин, Владимир (2008): Премьера на испанском. Трудности перевода не мешали переговорам Дмитрия Медведева с премьер-министром Испании. – Российская газета – Столичный выпуск № 4763 02.10.2008. URL: <http://www.rg.ru/2008/10/02/medvedev.html>. (последна проверка: 02.07.2011).
- Donovan, Clare (2002): Survey of user expectations and needs. – In: Teaching simultaneous interpretation into a 'B' language. EMCI Workshop proceedings. S. 2–11.
- EMCI, European Masters in Conference Interpreting (2002): Teaching simultaneous interpretation into a „B“ language. Workshop proceedings. URL: <http://www.emcinterpreting.org/repository/pdf/EMCI-TeachingSimultaneousIntoB-vol1.pdf>

- (последна проверка: 01.07.2011).
- Godijns, R. and M. Hinderdael (eds.) (2005): Directionality in Interpreting. The 'Retour' or the Native? Gent: Communication and Cognition.
- Sánchez, Sonia (2008): Calor en la fría ciudad de San Petersburgo. Sonia Sánchez a 1 octubre 2008 a las 22:55. URL: <http://blogs.telecinco.es/persiguiendoazapatero/2008/10/01/calor-en-la-fria-ciudad-de-san-petersburgo/>. (последна проверка: 02.07.2011)